

МАРКЕРИ НЕПОРОЗУМІННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

MISUNDERSTANDING MARKERS IN THE ENGLISH FICTION DISCOURSE

Печко Н.М.,

orcid.org/0000-0001-6084-8693

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та перекладу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті здійснюється аналіз маніфестації непорозуміння на прикладі діалогічних єдностей англomовного художнього дискурсу, які ретранслюють проблемну інтерпретацію висловлювань мовця слухачем. Характеристика діалогічних єдностей, що ілюструють неадекватне розуміння, ґрунтується на поширеному трактуванні дискурсу, яке розглядає останній як такий, що містить два компоненти: динамічний процес мовленнєвої діяльності, вписаної у соціальний контекст, а також її результат (тобто текст). Оскільки моделювання дискурсу як комунікативного феномену вимагає наявності двох фундаментальних ролей – мовця (продуцента) та слухача (реципієнта), відповідно, дискурсна характеристика англomовних діалогічних єдностей, які репрезентують порушення у розумінні, передбачає залучення двох перспектив дослідження – вивчення дискурсу мовця та дискурсу слухача або інтерпретатора у їх безпосередньому взаємозв'язку. Такий підхід дав змогу представити **дискурсну маніфестацію непорозуміння** як динамічну структуру, що має межі, організацію та внутрішнє комунікативно-функціональне розмежування. У ході дослідження виокремлюються текстові маркери-ознаки неповного та неправильного розуміння, що виникають під час діалогічної інтеракції, розглядається комунікативно-когнітивний фон цього комунікативного явища, його актуалізація у форматі дискурсу персонажів та наратора. Основна увага зосереджена на докладному аналізі текстових складових мовленнєвої інтеракції, які характеризують фазовий розвиток непорозуміння у ході комунікативної діяльності та охоплюють репліку-стимул (РС), репліку-реакцію (РР), коригуючу репліку (КР) та репліку підтвердження (РП). Досліджується дискурсна реалізація непорозуміння в англomовній прозі через аналіз маркерів-ознак лексико-стилістичного, синтаксичного та прагматичного плану, які сигналізують про неадекватний перебіг комунікації.

Ключові слова: непорозуміння, маркери неповного розуміння, маркери неправильного розуміння, інтерпретація, художній дискурс.

The article analyzes the manifestation of misunderstanding on the material of dialogic units of the English fiction discourse, which embodies the problematic interpretation of the speaker's statements by the listener. The characterization of dialogic units that illustrate inadequate understanding is based on the widespread interpretation of discourse, which considers the latter as a two-component entity: the dynamic process of speech activity, inscribed in the social context, as well as its result (i.e., the text). Since the modeling of discourse as a communicative phenomenon requires the presence of two fundamental roles – the speaker (producer) and the listener (recipient), respectively, the discourse characterization of the English dialogic units that represent impairments in understanding involves the involvement of two research perspectives – the study of the discourse of the speaker and the discourse of the listener or interpreter in their direct interconnection. This approach made it possible to present the discourse manifestation of misunderstanding as a dynamic structure with its textual limits, organization as well as internal communicative-functional potential. In the course of the study, discourse markers of incomplete and incorrect understanding that arise during dialogical interaction have been singled out, the communicative and cognitive background of this communicative phenomenon, its actualization in the format of the discourse of the characters and the narrator have been considered. The main attention is focused on a detailed analysis of the textual components of the speech interaction, which characterize the phase development of misunderstanding during communicative activity and include the trigger turn, the reaction turn, the correction turn and the acceptance turn. The discourse implementation of misunderstanding in the English prose is studied through the analysis of lexical-stylistic, syntactic and pragmatic markers that signal an inadequate course of communication.

Key words: misunderstanding, incomplete understanding markers, incorrect understanding markers, interpretation, fictional discourse.

Постановка проблеми. Непорозуміння як тип інтерпретації та комунікативно-когнітивне явище матеріалізується у діалогічному дискурсі, який характеризується певними особливостями та виразною специфікою. Дискурсний аналіз непорозуміння як типу інтерпретації в англomовному середовищі не може обійти увагою ті зовнішні прояви проблемного або неуспішного розуміння, які власне маніфестують неадекватність перебігу інтерпретаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема комунікація у всіх її виявах та реалізаціях, зокрема і непорозуміння як лінгвокогнітивне явище та певний тип інтерпретації дискурсу, повсякчас привертає увагу лінгвістів. Вагомими працями у цій царині можна вважати дослідження Е. Вайганд, яка вивчає непорозуміння як комунікативне явище [1], лінгвістичну концепцію К. Баззанелі та Р. Даміано, що стосується фазового розвитку непорозуміння та його потенційно

можливих інтерактивних циклів [2]. Важливим науковим доробком у цій проблематиці є також праці Е. Шеглоффа, де висвітлено текстову реалізацію непорозуміння у вигляді діалогічних едностей та проаналізовано комунікативно-прагматичний потенціал реплік, які спрямовані на подолання непорозуміння під час діалогічної інтеракції [3]. Однак, маркери-ознаки непорозуміння у текстово-дискурсному форматі не були предметом аналізу науковців, що стало поштовхом для цього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – визначити маркери-ознаки непорозуміння в англomовному художньому дискурсі, проаналізувати їх лексико-стилістичну наповненість та прагматичну спрямованість.

Виклад основного матеріалу. Непорозуміння як комунікативно-когнітивне явище характеризується певним набором дискурсних особливостей і структурної специфіки, серед яких семантично-синтаксичні **маркери непорозуміння** посідають чільне місце. Під останніми розуміємо елементи семантичного і синтаксичного плану, актуалізовані у текстово-дискурсному форматі, які виконують роль інформаційного ретранслятора неадекватності мовленнєвої інтеракції. Фактично, вони виступають як сигнал і доказ того, що запрограмований дискурс продуцента сприймається та осмислюється реципієнтом по неправильному, незапланованому руслу або зупиняється на пів дорозі, не досягнувши поставленої мети. Оскільки у цій праці ми оперуємо прикладами з сучасної англomовної прози (а не оригінальними побутовими діалогами), дискурс художнього твору відповідно накладає художньо-естетичний відбиток на функціонування мовних засобів. Семантично-синтаксичні маркери-ознаки непорозуміння у спілкуванні стосуватимуться не лише дискурсу *персонажа*, а й *наратора*, який фактично облямовує діалогічні моделі або вклинюється у них.

У ході аналізу **неповного розуміння** в англomовному дискурсі суттєву увагу привертає той факт, що основними сигналізаторами цього виду непорозуміння виступають **репліки другої фази**, тобто репліки-реакції (PP) слухача на попередній дискурс мовця. За неповного розуміння репліки другої фази набувають форми питального дискурсу з використанням, у більшості випадків, питального займенника *what*, який власне уособлює відсутній елемент ментальної конструкції інтерпретатора, необхідний для утворення завершеної ментальної репрезентації дискурсу та отримання цілісного концепту мовленнєвого

повідомлення. У репліках другої фази *what*, як звичайно, позначає актанти, об'єкти та їх властивості й обіймає початкову, внутрішню або заключну позицію. Наприклад,

What party would that be?

What kind of side-effects?

What accent? I managed to say.

A what? A junkie? Why is that?

'The what?'

Meaning what?'

So I'm the one what?

My reaction to what?

Don't mention what to Felicity?

Help in what way?

Свідченням неповного розуміння є також семантично-синтаксичні конструкції з дієсловом *to mean*, які вимагають від продуцента подальшого роз'яснення, конкретизації отриманого концептуального значення дискурсу. Найчастіше *to mean* трапляється в *what-questions* двох основних типів:

What does it mean? – Що це означає?

What do you mean? – Що ви хочете цим сказати?

Різниця полягає у тому, що перше запитання комунікант скеровує на з'ясування конвенційного змісту висловлення, друге стосується неконвенційного, прагматичного змісту. Порівняємо:

... *"I only like boys. Girls have never interested me. Girls make me feel weird."* **PC**

Guy rubbed his cheek with the heel of his hand.

"Weird? What does that mean?" **PP**

"I get a funny feeling in my stomach, sort of like I was on one of those rides

in the amusement park that turn you upside down" **KP** [4, с.116].

"Start at the beginning, " Barker said "You met the girl..."

"No, Dad" **PC**

"What do you mean, 'No, Dad?" **PP**

"I mean there isn't any girl." **KP** [4, с. 114].

У першому прикладі інтерпретатор вимагає від автора дискурсу роз'яснення, конкретизації пропозиційного змісту, що ховається за виразом – *feel weird* (тут *почуватися дивно, химерно, чудернацько*). Непорозуміння ж у другому прикладі викликане неможливістю слухача з'ясувати комунікативну спрямованість репліки, виголошеної мовцем (*No, Dad*), її релевантність.

Дискурсним маркером неадекватної інтерпретації **прагматичного змісту** в разі неповного розуміння є репліки-реакції адресата, які мають форму загальних запитань і позначені використанням лексики, що відтворює семантичну

категорію *серйозність / жартівливість*, а саме: *serious, non-serious, to joke, to jest, to cheat, joking, kidding, a skit, a joke, a jest, a trick, a game*. У такий спосіб вони виконують *метапрагматичну* функцію, тобто імплікують, що дискурс мовця є “не зовсім серйозним” чи навпаки. Такі висловлення спонукають слухача проектувати власне бачення мовленнєвого повідомлення, вдаючись до уявної (віртуальної) релевантності [5 с. 7]. Лексичні одиниці зі згаданою семантикою можуть також входити до складу коригуючих (уточнюючих, доповнюючих) реплік. Наприклад:

“Who placed third in the Men's Singels competition of the 1988 Inter-City Squash Championships, Rich?” PC

“Are you serious?” PP

“Very serious. We're investigating a murder. We were told you might be able to help us” KP [6, с. 176].

“What's if there's no empty booths? That's a popular restaurant, Gary.”

“Then stand and wait, okay? Just like you're an ordinary customer.”

“I don't like Chinese food, you know that.” PC

“Jesus Christ!” yelled Gary. PP

“Just kidding,” said Frank wounded. KP [6, с. 160].

Аналогічно у семантичній площині репліки другої фази, маючи семантично-синтаксичні ознаки, подібні до наведених вище, співрозмовник спрямовує на розкриття прихованого пропозиційного змісту дискурсу автора. Ознаками неповного розуміння імпліцитної мовленнєвої інформації виступають синтаксичні конструкції з дієсловами *to imply, to get at, to hint at, to mean, to say*. Наприклад:

I don't know what are you implying.

What did you say?

What 're you getting at?

Дискурсним маркером неповного розуміння є форма у вигляді питань-перепитувань, при цьому комунікант намагається уточнити змістову релевантність певної мовленнєвої інформації, або перевірити на наявність гіпотетичних мовних помилок, мимовільних обмовок продуцента дискурсу. У структурному плані такі запитання є однокомпонентними, а також постають у вигляді повних завершених синтаксичних структур (інколи із дієсловом *to mean*). Проілюструємо це на таких фрагментах:

Seagraves said: “Who shot the girl and the woman? Was it Buster Devonne or was it you?”

“Don't know” Trout said. “It was cloudy in the house and it's still cloudy when I think about it.” PC

“Cloudy?” PP

“Smoky” he said KP [7, с. 62].

... “Oh, and by the way, don't wear your bell-bottoms. He's down on hippies.”

“Hippies?” Anita repeated. “That's hysterical.” PC

“You mean hilarious,” Barker said. PP

“I do? Okay, Doctor Pedant, it's hilarious. I'm hysterical. I mean here's this brilliant, almost legendary psychologist and he's worried about hippies? Doesn't he know that it was us so-called hippies who lanced the wound and released the poison? Who does he think bagged the war?” KP [4, с. 51].

Посиленими маркерами непорозуміння можна вважати групу висловлень на позиції другої фази інтерактивного циклу непорозуміння, які явно демонструють *незнання, нерозуміння* або ж *невпевненість* реципієнта й позначаються використанням мовних засобів із зазначеною семантикою:

(1) *I don't know what are you talking about.*

(2) *I'm not sure I know what are you talking about.*

(3) *I know that, Paula madeningly said, ‘But I don't see what it has to do with your book.’*

(4) *What are you talking about?*

(5) *I don't understand.*

(6) *What? I'm not sure I follow you.*

Наведені репліки-реакції є яскравим виявом проблем і труднощів інтерпретатора пов'язаних з визначенням предмета розмови, суті конwersаційної ситуації (1, 2, 4) та з намаганням зв'язати отриману мовленнєву інформацію в логічну модель репрезентації авторського дискурсу (3, 5, 6).

Поміж інших семантико-синтаксичних структур, що засвідчують неповне розуміння інтерпретатора, вирізняється коло тих, що формально спрямовані на виконання мовленнєвого акту вибачення, але фактично, за суттю, є дискурсними стимулами подальшого комунікативного роз'яснення, доповнення або уточнення, оскільки їх вживання сигналізує про когнітивний дисонанс, що його переживає адресат під час ментального опрацювання мовленнєвої інформації. В англomовному дискурсі такі репліки найчастіше втілюються у таких семантично-синтаксичних структурах: *I beg your pardon; Pardon?; Excuse me; Sorry?* Наприклад,

... the reporter pressed on. “Luckly Santangelo. Quite a woman. Is she in LA?”

“Ever thought of getting a tongue job?” – Lennie asked sharply. PC

The woman was startled. “I beg your pardon?” PP

“Y'know a little snip at the end? Just to stop you asking those personal questions you 've been told not to ask” [8, с. 36]. KP

Повернувши ракурс дискурсного дослідження у бік маніфестації **неправильного розуміння**, слід зазначити, що цьому виду непорозуміння властива значно менша кількість маркерів-ознак дискурсної актуалізації. Зовнішні вияви неправильного розуміння здебільшого реалізуються у третій фазі інтерактивного циклу непорозуміння – фазі коригуючих реплік, виправлень. Організація мовлення продуцента, його семантична наповненість спрямовані на заперечення хибної ментальної репрезентації дискурсу, когнітивно репродукованої інтерпретатором. Крім того, мовець намагається подолати когнітивний дисонанс, викликаний неправильним розумінням, і використовує мовленнєві ресурси, щоб слухач правильно ідентифікував концепт дискурсу у другій спробі. Для цього мовець використовує чітку однозначну лексику, вдається до конкретизації, будує логічно завершені висловлення. Зауважимо, що для аутсайдера мовленнєвої інтеракції лише дискурсні ознаки КР сигналізують про наявне неправильне розуміння, в той час як для мовця таким сигналом є РР адресата.

У коригуючих репліках англомовного дискурсу використовуються передусім заперечні частки (*no, not*), заперечні дієслівні форми, вживаються мовні засоби із семантикою раціонального та ірраціонального розуміння. Суттєвим моментом є також власне виправлення (корекція) – введення нової змістової інформації, яка на семантичному або прагматичному рівнях контрастує з тією, що представлена інтерпретатором.

Як уже зазначалося, дискурсна маніфестація помилкового розуміння інтерпретатора може не лише набувати форми стверджувального дискурсу, а й втілюватися у вигляді різноманітних запитань, семантика яких репрезентує логічно сформовану цілісну пропозицію, або набір пропозицій, які водночас мають статус гіпотетичних, можливих, імовірних. Наприклад:

“... But then he made the mistake of leaving us something even more significant – his genetic fingerprints”. PC

“Did he leave bloodstains?” PP

“No, his semen. The pathologist has sent a sample of it to the forensic science lab” KP [9, с. 134].

У художній літературі основним позадіалогічним маркером неправильного розуміння одного із персонажів виступає дискурс наратора. Супроводжуючи мовленнєву інтеракцію, він часто стає інформаційним маніфестантом помилкової інтерпретації одного з комунікантів, а за умови нульового лексичного вираження РР або КР інколи й єдиним:

“And there were guns in the house,” Seagraves said. PC

Trout didn't answer, didn't seem to understand what Seagraves meant. PP-0

“Did you see guns? You said they had guns too”. KP

“I might,” he said. [4, с. 63].

Варто додати, що лексика, задіяна у дискурсі для змальовування певних елементів мислення, розумових і психічних станів під час акту розуміння надзвичайно різноманітна і здебільшого метафорична: складні концепти, що відтворюють різні сторони функціонування інтелекту людини, виражаються мовою за допомогою різних фізичних понять. Наприклад:

He stared back, affronted (Radley, 133).

His eyes grew even wider (Radley, 186)

Now she stiffened (Rayner, 197).

She stared at him, her face smooth with amazement (Rayner, 195).

Tessa was shocked (Appignanesi, 276).

Stephen froze in position (Appignanesi, 393).

Stephen stared at the woman in incomprehension (Appignanesi, 94).

It hit him like a rock in the stomach (Levin, 175).

Corrie asked in amazement (Lewis, 184).

Як бачимо з наведених прикладів, наративні вкраплювання лексичних засобів, що позначають негативну ментальну налаштованість комуніканта, в діалогічний дискурс є маніфестацією когнітивного дисонансу, що його переживає один із комунікантів.

Водночас лексика, що використовується у наративному і персонажному дискурсі для позначення інтерпретаційних станів, має різне стилістичне забарвлення. Наприклад, *(not) to understand, to (mis)comprehend, to decipher, (not) to see, (not) to follow, to make nor head nor tail of, to catch, to get, etc.*

У прагматичній площині про непорозуміння в англомовному дискурсі свідчать висловлення інтерпретатора, налаштовані на розкриття комунікативної спрямованості дискурсу мовця, його інтенційного плану, з використанням перформативів у своєму складі. При цьому, за умов неправильного розуміння, використаний перформатив у РР заперечується у КР. Наприклад:

“Beacon Hill! Oh my God, I have to sit down – I feel faint”. PC

“Come off it, Anita. I don't see why you 're carrying on like this. It's just a fucking cocktail party” PP

“I'm not carrying on, as you put it. KP I'm not hysterical and I'm not raving. And by the way, if it's just a fucking cocktail party, then what does it matter

if one uninvited guest brings along another? You just don't want me to come with you" [4, с. 60].

У цьому випадку ми спостерігаємо виправлення у формі *прямого заперечення* з використанням тієї ж лексичної одиниці, що й у репліці-стимулі мовця. Напротивагу, наступний приклад демонструє корекцію неправильного розуміння за допомогою *непрямого заперечення* – один перформатив заперечується за допомогою іншого. Порівняймо:

"Good. Promise me you'll never see him again then".

What? PC

"That's ridiculous! You are treating me like a child – telling me what to do!" PP

"I'm not darling." He shook his head. I'm asking you, that's all. You do see I must be able to trust you, don't you?" KP

I nodded PP [10, с. 330].

Висновки. Здійснивши аналіз дискурсних маркерів-ознак непорозуміння на прикладі сучасної англійської прози, доходимо висновку, що у дискурсній маніфестації цього типу інтерпретації бере участь як персональний дискурс, так і дискурс наратора. З точки зору семантично-синтаксичних ознак як зовнішньої реалізації багатше виглядають приклади, які ілюструють неповне розуміння та містять широкий спектр лексико-стилістичних та синтаксичних засобів. Причому, дискурсне виявлення неадекватності розуміння у цих випадках відбувається у другій фазі інтерактивного циклу непорозуміння, на відміну від неправильного розуміння, де основне дискурсне маркування відбувається у третій фазі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Weigand E. Misunderstanding: the standard case. *Journal of Pragmatics* 31, 1999. P. 763–785.
2. Bazzanella C. The interactional handling of misunderstanding in everyday conversations. *Journal of Pragmatics* 31, 1999. P. 817–883.
3. Schegloff E. A. Third turn repair. *Current issues in linguistic theory*, 128. Towards a social science of language, 1997. Vol.2. P. 31–40.
4. Bernays A. *Professor Romeo*. N.Y.: Penguin Books, 1990. 270 p.
5. Kotthoff H. Gender and humor: the state of art. *Journal of Pragmatics* 38, 2006. P. 4–25.
6. Gough L. *Hot Shots*. USA : Penguin Books (PCF), 1991. 192 p.
7. Dexter P. *Paris Trout*. USA : Penguin Books (CAF), 1991. 306 p.
8. Collins J. *Lady Boss*. London : Pan Books, 1992. 559 p.
9. Radley S. *This Way Out*. Penguin Books, 1990. 221 p.
10. Calman C. *I Like it Like That*. London : BCA, 2002. 442 p.